

УДК 373.3:811.161.2'373

ОБҐРУНТУВАННЯ СТВОРЕННЯ МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ШЛЯХОМ АНАЛІЗУ ІСНУЮЧИХ МЕТОДИЧНИХ СИСТЕМ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ

Сіранчук Н.М., к. пед. н.,
доцент, докторант кафедри теорії та методик початкового навчання
Рівненський державний гуманітарний університет

У статті проведений аналіз існуючих методичних систем розвитку мовлення школярів з метою обґрунтування необхідності створення методичної системи формування лексичної компетентності молодшого школяра. На основі розмежування дисертаційних досліджень на дослідження комунікативного спрямування та дослідження риторичного спрямування виділено шість груп досліджень, що розкривають різні сторони формування лексичної компетентності молодшого школяра. Внаслідок аналізу визначено, що методична система формування лексичної компетентності молодшого школяра повинна базуватися на взаємозв'язку лексико-словотворчої та лексико-граматичної роботи з опорою на словниковий запас у межах вікового періоду.

Ключові слова: комунікативний напрям, риторичний напрям, лексична компетентність, лексико-словотворча робота, лексико-граматична робота.

В статье анализируются современные методические системы развития речи школьников с целью обоснования необходимости создания методической системы формирования коммуникативной компетентности младшего школьника. На основе разграничения диссертационных исследований на исследования коммуникативного характера и исследования риторического характера выделено шесть групп исследований, которые раскрывают разные стороны формирования лексической компетентности младшего школьника. В результате анализа определено, что методическая система формирования лексической компетентности младшего школьника должна базироваться на взаимосвязи лексико-словообразовательной и лексико-грамматической работы с опорой на словарный запас в пределах возрастного периода.

Ключевые слова: коммуникативное направление, риторическое направление, лексическая компетентность, лексико-словообразовательная работа, лексико-грамматическая работа.

Siranchuk N.M. EXPLANATIONS ABOUT CREATION OF FORMATION JUNIOR PUPILS' LEXICAL METHODOLOGICAL COMPETENCE BY ANALYZING THE EXISTING SYSTEMS OF SPEECH DEVELOPMENT

In this article is analyzed the existing systems of methodological development of pupils' speech in order to justify the need to create the methodical system of forming junior pupil lexical competence. There are six groups of researches which are selected and based on the distinction of dissertations researches about researching communicative direction and rhetorical focusing. These groups open different sides of forming junior pupils' lexical competence. As a result after analyzing, it is indicated that methodical system of formation junior pupil's lexical competence must be based on the relation between lexical-word-formation and lexical-grammatical work with the support of vocabulary in some age period. In the article has been indicated the importance of considering the principle of viability in the formation of lexical competence between the primary and secondary levels of education. The analyses of dissertational researches confirm the legality of choosing the topic for doctoral research: «Formation of primary school pupils' lexical competence at the lessons of the Ukrainian language», as has not been investigated yet on the dissertation level and proves the need to create the methodical system of formation junior pupils' lexical competence.

Key words: communicative direction, rhetorical direction, lexical competence, lexical-word building work, lexical-grammatical work.

Постановка проблеми. Модернізація сучасної шкільної освіти розглядається на основі компетентнісної парадигми. Компетентнісний підхід до навчання мови декларований у Загальноєвропейських рекомендаціях із мовної освіти, в яких зазначено, що компетенції формуються в учнів у результаті досвіду користування мовою і дають їм можливість долати проблеми спілкування, допомагають стати більш незалежними у

своїх думках і діях, більш відповідальними і готовими до співробітництва з іншими людьми [5, с. 3]. На думку А. Андреева, «настає новий етап у розробці проблеми компетентнісно орієнтованого навчання – перехід зі стадії самовизначення до стадії реалізації. Успіх визначатиметься тим, наскільки реальною виявиться зміна акцентів – від розробки певних глобальних проєктів до менш амбіційних, зате більш

конкретних завдань на матеріалі окремих предметів шкільної програми» [5, с. 3].

У докторському дослідженні І. Гудзик чітко визначене наукове бачення *комунікативної компетенції*, що розглядається як здатність успішно користуватися мовою (усіма видами мовленнєвої діяльності) для пізнання, комунікації, впливу. У роботі виділено складові поняття «комунікативна компетенція» – мовна, мовленнєва і соціокультурна компетенції [5, с. 12].

Така інноваційна наукова позиція дає підстави виокремити та визначити лексичну компетентність, як здатність учня до когнітивної, практичної, мотиваційної, рефлексивно-поведінкової (соціокультурної) лексичної діяльності з опорою на наявність певного запасу слів у межах вікового періоду, адекватне використання лексем, доречне вживання образних висловів, фразеологічних зворотів. Лексична компетентність – реалізація комунікативної компетенції у практиці шкільного навчання. Ця компетентність є ключовою компетентністю, тому що передбачає готовність до використання лексичних знань, умінь і навичок, видів мовленнєвої діяльності для розв'язання практичних, пізнавальних, комунікативних завдань. Вона виявляється у здатності самостійно оцінювати мовленнєву ситуацію, усвідомлювати завдання і умови спілкування, планувати виклад думки та добирати відповідні мовні засоби для її вираження, забезпечити зворотній зв'язок.

Отже, **актуальність теми** докторського дослідження «Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови» визначена потребою подальшої розробки шкільного мовного курсу відповідно до: – нової мовної ситуації, що склалася в Україні, та потребою розвитку особистості з перших років навчання як основу майбутньої життєтворчості; – змін ціннісних орієнтирів в освіті, основною метою яких має стати формування в учнів лексичної компетентності, необхідної для успішного розв'язання комунікативних проблем; – сучасних лінгвістичних досліджень, спрямованих на вивчення когнітивного і прагматичного рівнів мовної особистості, принципово важливих для загального мовного розвитку учнів і для успішного підвищення рівня українського літературного мовлення.

Ступінь розробленості проблеми. Прагнення відійти від окремих, часткових знань, умінь і навичок виявляється в розробці поняття ключових компетентностей, які стосуються не окремих предметів, а враховують зв'язки між елементами системи (Н. Бібік, В. Болотов, Д. Даниел, І. Єрмаков, І. Зим-

ня, В. Кальней, В. Краєвський, О. Овчарук, Д. Равен, В. Серіков, М. Стобарт, А. Хуторської, І. Фрумін, С. Шишов та ін.).

Ідея формування в учнів не лише знань, а й умінь, які допомагають успішно вирішувати життєві проблеми, не є новою. Таке бачення завдань освіти знаходимо в працях В. Біблера, В. Давидова, М. Данилова, С. Дорошенка, Д. Ельконіна, Г. Костюка, В. Ледньова, І. Лернера, В. Онищука, М. Скаткіна та ін. Однак ці загальні ідеї не були належно впроваджені в практику навчання української мови у загальноосвітній школі.

Складність проблеми формування лексичної компетентності в молодших школярів зумовили її багатоаспектність: вивчення проблем мовної прагматики (Г. Богданович, В. Бондарко, А. Вежбицька, Є. Верещагін, Т. Винокур, М. Всеволодова, І. Голубовська, Ю. Караулов, В. Кононенко, В. Костомаров, В. Красних, О. Кубрякова, Л. Мацько, О. Митрофанова, Н. Озерова, Р. Ратмайр, та ін.); збагачення словникового запасу учнів на різних етапах мовленнєвого розвитку (Н. Гавриш, Н. Голуб, Т. Коршун, В. Тихоша та ін.); психологічні засади розвитку мовлення (Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонтьєв, О. Лурія, І. Синиця); функціонування текстів художнього стилю (Л. Варзацька, О. Караман, Л. Мацько, В. Мельничайко, М. Пентилюк та ін.); комунікативний аспект вивчення мови (А. Богуш, Л. Варзацька, Н. Гавриш, В. Капінос, Т. Котик, С. Караман, Т. Ладженська, В. Мельничайко, М. Пентилюк, К. Пономарьова, Л. Попова, Т. Потоцька, М. Стельмахович та ін.). Більшість авторів цих досліджень мають спільну позицію щодо необхідності побудови роботи над розвитком мовлення на основі усвідомлення лексичної парадигматики та синтагматики.

Мета статті – обґрунтувати створення методичної системи формування лексичної компетентності молодшого школяра шляхом аналізу існуючих методичних систем розвитку мовлення.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб усвідомити сучасні проблеми компетентісно орієнтованого навчання мови в початкових класах та визначити необхідність побудови методичної системи формування *лексичної компетентності* молодшого школяра, необхідно коротко дати логічний аналіз досліджень щодо розвитку мовлення школярів.

Серед підходів до навчання української мови, що найбільше сприяють розвиткові мовної особистості, зазначає М. Пентилюк, науково обґрунтованими є комунікативно-діяльнісний та функціонально-стилістичний, яким підпорядковані інші, а саме:

лінгвістичний, етнопедагогічний, культурологічний, психологічний, особистісний [17, с. 17-21].

На основі зарубіжних фундаментальних досліджень М. Львова, Т. Рамзаєвої, Т. Ладиженської, Г. Фомічової у науково-методичний обіг увійшов комунікативно-діяльнісний підхід до викладання мови у початковій школі. Роботи цих учених об'єднують діяльнісний підхід до проблем розвитку граматичної будови мовлення учнів, широке використання новітніх досягнень теорії мовленнєвої діяльності, комплексне вирішення проблем мовленнєвого розвитку молодших школярів. Проте в концепціях вчених існують і відмінності, які й дозволяють нам виділити окремо комунікативний (комунікативно-діяльнісний) та риторичний напрям в методиці розвитку мовлення молодших школярів.

Комунікативно-діяльнісний напрям пов'язаний з виявленням закономірностей мови як засобу людського спілкування. У межах цього напрямку пропонуються різні підходи до організації навчання, серед них: функціонально-семантичний, структурно-семантичний та системний підходи.

Функціонально-семантичний підхід до вивчення одиниць мови передбачає організацію роботи над мовленнєвими зразками як з погляду їх сприйняття й аналізу, так і з погляду породження мовленнєвих висловлювань, тобто синтезу мовлення з опорою на виявлені закономірності мови. У методиці викладання російської мови функціонально-семантичний підхід найглибше досліджений професором М. Львовим [15; 16] стосовно навчання морфеміки та словотвору. У методиці викладання української мови у початкових класах, практична реалізація цього підходу висвітлена у дослідженні словотворчої роботи як засобу збагачення лексичного запасу молодших школярів Т. Потоцькою [21].

Структурно-семантичний підхід до навчання мови передбачає врахування системної будови мови, що охоплює синтагматичний, парадигматичний, ієрархічний та асоціативно-дериваційний рівні. Означений підхід глибоко досліджений і реалізований стосовно навчання в середній школі О. Проніною [23] та К. Плиско [18]. Варто зазначити, що визначені підходи недостатньо розроблені стосовно компетентісно орієнтованого навчання української мови. Саме тут ми бачимо резерви для теоретичного обґрунтування лексико-граматичного напрямку у формуванні лексичної компетентності в початковій школі.

Системний підхід до навчання мови вважається важливим методологічним засобом

наукового пізнання мови, що дає змогу, використати принцип системності як мислительну технологію. Системний підхід став одним з найважливіших принципів навчання як у середній школі – дослідження О. Глебової [3], так і в початковій. На основі системного підходу досліджені питання розвитку зв'язного мовлення молодших школярів (Г. Михайловська, В. Статівка, В. Бадер). Практична реалізація системного підходу висвітлюється в дослідженнях: – збагачення словникового запасу молодших школярів синонімами – К. Пономарьової [19]; – розвитку образного мовлення школярів у середній школі – Л. Кулибчук [11], та в початковій – Н. Сіранчук [25]; – роботі над фразеологізмами як засобом формування культури спілкування молодших школярів – Л. Соловець [27]. В методиці початкової освіти означений підхід ще до кінця не осмислений (дисертаційні і монографічні дослідження нечисленні), тому, саме на основі методології системного підходу ми вбачаємо можливість теоретичного обґрунтування формування лексичної компетентності молодшого школяра.

Теорія мовленнєвої діяльності (комунікативно-діяльнісний підхід) здійснила істотний вплив на становлення методики розвитку мовлення. Діяльнісні концепції стали підґрунтям для праць лінгвістів, щодо вивчення проблем мовної прагматики де аналізуються мотиви, настанови учасників комунікації, які визначають особливості мовленнєвого продукту (Г. Богданович, В. Бондаренко, А. Вежбицька, Є. Верещагін, Т. Винокур, М. Всеволодова, І. Голубовська, Ю. Караулов, В. Кононенко, В. Костомаров, В. Красних, О. Кубрякова, Л. Мацько, О. Митрофанова, Н. Озерова, Р. Ратмайр, О. Шмельов та ін.).

Проблема тексту в методиці навчання мови в початковій школі хоча і знаходить своє відображення в публікаціях і в деяких дисертаційних роботах, проте в цілому ці питання ще далекі від теоретичної завершеності. У початковій школі методологічною основою навчання став взаємозв'язок лексики, словотвору і граматики – Т. Рамзаєвої [24]. В межах комунікативного напрямку досліджено: граматико-стилістичний аналіз тексту як засіб розвитку зв'язного мовлення молодших школярів – В. Бадер [2] та ін.

Особливе місце в методиці (у межах різних напрямків) зайняла проблема збагачення лексичного запасу школярів. Методичні дослідження словникового запасу, його збагачення проходили під керівництвом проф. Л. Федоренко та М. Баранова. Однак навчання в початковій школі вивчалось

переважно в дисертаційних дослідженнях Л. Федоренко [29] та її учнів.

Розв'язанню проблем збагачення лексичного запасу україномовних школярів присвятили свої дисертаційні дослідження Н. Голуб, Т. Коршун, Л. Попова, Е. Потоцька та ін. Вченими встановлено, що ефективність оволодіння мовою досягається за умови врахування принципу взаємозв'язаного вивчення усіх сторін мови. Таким чином, робота над збагаченням словника значно розвиває мовлення, якщо вона не обмежується його розширенням і активізацією, а будується на усвідомленні лексичної парадигматики та синтагматики. Вдосконалення граматичної будови мовлення має розвивальний характер у тому випадку, якщо будується на поетапному формуванні граматичних узагальнень і активізує пізнавальну діяльність учнів.

Риторичний напрям в методиці розвитку мовлення молодших школярів представлений роботами проф. Т. Ладиженської [13], а також роботами проф. М. Львова [15; 16]. Особливостями робіт цього напрямку є увага до розвитку усного мовлення, зв'язок навчання із загальнолюдськими моральними цінностями. З риторики в методику розвитку мовлення перейшли традиційні для неї розділи: робота над темою і змістом тексту; побудова тексту (план, заголовок, композиція); мовленнєве оформлення задуму. Роботи Т. Ладиженської [13] дали новий поштовх в становленні методики розвитку мовлення в початковій школі. Зазначимо, що теоретичне осмислення досвіду неориторики (за термінологією М. Львова) в сучасній початковій школі ще попереду.

Посилаючись на праці М. Львова, ми вважаємо *лексичну компетентність як процес навчання засобом мови і формування механізмів їх використання в мовленнєвій діяльності (говоріння, письмо, аудіювання та читання) з метою спілкування.*

Однак практика школи та методична наука далекі від закінченого теоретичного осмислення діючих зараз в початковій школі мовленнєвих програм і курсів. Серйозно позначається відсутність глибокої, теоретично завершеної, цілісної методичної концепції мовленнєвого розвитку молодших школярів. Плідно працюють над створенням такої концепції психологи. Саме вони давно і успішно займаються проблемами мовленнєвого розвитку молодших школярів. Цей факт підтверджують роботи М. Жинкіна [7] і С. Жуйкова [8]. Передусім можна назвати роботи Л. Айдарової [1], В. Давидова [6] та ін. Проте психолого-педагогічні розвивальні системи навчання, наприклад, система Ельконіна-Давидова, виявляються дуже

вразливими в галузі методики розвитку мовлення. Рівень методичного опрацювання питань розвитку українського мовлення учнів початкових класів, поданий у програмі І. Старагіної, Н. Сосницької, О. Перепеличеної [22], не дозволяє нам вважати її такою, що дійсно розвиває мовлення.

У дисертаційних дослідженнях, що стосуються проблеми формування лексичної компетентності молодшого школяра, можна виділити декілька груп.

Перша група робіт є важливою для нас, тому що в ній досліджуються окремі сторони словникового запасу молодших школярів – відбір лексики для початкового етапу засвоєння української мови Т. Коршун [10]; формування лексичних понять в учнів початкових класів Л. Попової [20] та ін.

Другу групу складають роботи, присвячені методиці збагачення словника учнів початкової і середньої школи, серед них: збагачення словникового запасу молодших школярів синонімами як засіб увиразнення мовлення К. Пономарьової [19]; особливості роботи щодо збагачення й активізації словникового запасу молодших школярів Л. Кутенко [12]; робота над фразеологізмами як засіб формування культури спілкування молодших школярів Л. Соловець [27]; збагачення мовлення учнів 5-7 класів українською лексикою Н. Голуб [4] та ін.

До третьої групи віднесені дисертаційні дослідження, що розкривають значення словотворчої роботи як засобу збагачення лексичного запасу учнів. Це передусім докторська дисертація Т. Рамзаєвої, в якій обґрунтований принцип взаємозв'язку лексики, словотворення і граматики як методична основа навчання молодших школярів мови, а також, наприклад, кандидатська дисертація, що розглядає питання взаємопов'язаного вивчення морфемного складу і словотворення в початковій школі на матеріалі української мови Т. Потоцької [21].

До четвертої групи ми віднесли роботи щодо проблем збагачення словника учнів початкової школи у зв'язку з вивченням тих або інших розділів граматики, які проходили під керівництвом проф. М. Вашуленка та проф. А. Богуш, наприклад, кандидатські дисертації, автори яких ставили перед собою завдання обґрунтувати: формування у молодших школярів поняття про слово у взаємозв'язку його лексичних та граматичних значень: (на матеріалі прикметника) Н. Лазаренко [14]; збагачення словникового запасу учнів початкових класів дієслівними формами Н. Чепелюк [30] та ін.

П'яту групу складають роботи присвячені: розвитку образного, креативного мовлення школярів у початковій та середній

школі (О. Артемова, Л. Кулибчук, Т. Мельник, Н. Сіранчук); формуванню в учнів початкових класів умінь складати тексти описи В. Собко [26] та ін.

До шостої групи віднесені фундаментальні дисертаційні дослідження, що обґрунтовують наступність і перспективність розвитку мовлення дитини між дошкільним дитинством і загальноосвітньою школою. Це докторські дослідження теоретичних засад і концептів становлення дошкільної лінгводидактики як галузі Т. Котик [9] та лінгводидактичні основи організації навчання української мови в загальноосвітній школі К. Плиско [18].

У ракурсі наступності та перспективності щодо розвитку лексичних умінь між початковою школою і дошкільним дитинством цікавою для нас є докторська дисертація О. Ушакової «Мовленнєве виховання в дошкільному дитинстві. Розвиток зв'язного мовлення» [28], що присвячена розвитку зв'язного монологічного мовлення дошкільнят в тісному взаємозв'язку з розвитком фонетичної, лексичної, граматичної будови мови. На думку автора, провідним принципом засвоєння усіх сторін мовлення є взаємозв'язок мовленнєвих завдань, які на кожному віковому етапі повинні виконуватись у різноманітних поєднаннях. У зв'язку з цим підкреслюється важливість реалізації принципу наступності між етапами дошкільного дитинства, який виступає в лінійній і концентричній формі (ускладнення змісту всередині кожного завдання на формування мовленнєвих умінь і навичок, а також елементарних лінгвістичних знань). Ми вважаємо, що в даному випадку варто визначити конкретний методичний принцип *градуальності*. Важливість і об'єктивну значущість цього принципу ми прагнемо довести у своєму дослідженні щодо наступності і перспективності у формуванні лексичної компетентності між початковою та середньою ланкою освіти.

Надзвичайно важливим для нас є висновок автора про те, що «основою формування мовної здібності є семантичний компонент. Тому в формуванні лексичної сторони мовлення дітей першочерговою буде робота над семантикою слова». Цей висновок підтверджує один із принципів розвитку мовлення, сформульований і обґрунтований Л. Федоренко, – принцип роботи над лексичним і граматичним значенням слова, який повинен стати, на нашу думку, провідним у формуванні лексичної компетентності молодшого школяра.

Висновки. Таким чином, приведений аналіз дисертаційних досліджень підтверджує правомірність вибору теми доктор-

ського дослідження: «Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови», як ще ніким не дослідженої на дисертаційному рівні та обґрунтовує необхідність створення методичної системи формування лексичної компетентності молодшого школяра.

Внаслідок аналізу дисертаційних досліджень визначено, що методична система формування лексичної компетентності молодшого школяра повинна базуватися на взаємозв'язку лексико-словотворчої та лексико-граматичної роботи з опорою на наявність певного запасу слів у межах вікового періоду, а також врахуванні наступності та перспективності у формуванні лексичної компетентності між початковою та середньою ланкою освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Айдарова Л.И. Психология усвоения языка (построение экспериментального курса на начальном этапе обучения): автореф. дис. на соискание научн. степени канд. псих. наук / Л.И. Айдарова. – М., 1982. – 37 с.
2. Бадер В.И. Грамматико-стилистический анализ текста как средство развития связной речи младших школьников: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук / В. И. Бадер. – Киев, 1987. – 22 с.
3. Глебова Е.Ф. Системный подход к обучению синтаксиса в средней школе: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук / Е.Ф. Глебова. – М., 1983. – 33 с.
4. Голуб Н.Б. Збагачення мовлення учнів 5-7 класів українською лексикою: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02. «Теорія і методика навчання (українська мова)» / Н.Б. Голуб – К., 1997. – 24 с.
5. Гудзик І.П. Компетентнісно орієнтоване навчання російської мови у початкових класах (у школах з українською мовою навчання): автореф. дис. на здоб. наук. ступеня доктора. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (російська мова)» / І.П. Гудзик – К., 2008. – 39 с.
6. Давыдов В.В. Основные вопросы современной психологии детей младшего школьного возраста. Проблемы общей, возрастной и педагогической психологии / В.В. Давыдов, Д.Б. Эльконин, А.К. Маркова. – М. : Педагогика, 1978. – С. 180-205.
7. Жинкин Н.И. Психологические основы развития речи. В защиту живого слова / Н.И. Жинкин. – М. : Просвещение, 1966. – С. 16-18.
8. Жуйков С.Ф. Психологические основы повышения эффективности обучения младших школьников родному языку / С.Ф. Жуйков. – М. : Педагогика, 1979. – 184 с.
9. Котик Т.М. Теорія і практика становлення та розвитку української дошкільної лінгводидактики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.02 / Т.М. Котик; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2005. – 40 с.
10. Коршун Т.В. Відбір лексики для початкового етапу засвоєння української мови (на матеріалі шкіл з

- російською мовою викладання): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02. / Т.В. Коршун. – К., 1995. – 24 с.
11. Кулибчук Л.М. Розвиток образного мовлення учнів 5-7-их класів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02. / Л.М. Кулибчук. – Одеса, 1999. – 20 с.
12. Кутенко Л.А. Особенности работы по обогащению и активизации словарного запаса младших школьников в условиях близкородственного двуязычия: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02. / Л.А. Кутенко. – К., 1986. – 22 с.
13. Ладыженская Т.А. Система работы по развитию связной устной речи учащихся: [монография] / Т.А. Ладыженская. – М. : Педагогика, 1975. – 255 с.
14. Лазаренко Н.І. Формування у молодших школярів поняття про слово у взаємозв'язку його лексичних та граматичних значень: (на матеріалі прикметника): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Н.І. Лазаренко. – К., – 1993. – 20 с.
15. Львов М.Р. Функционально-семантический подход к обучению морфемики и словообразованию в школьном курсе русского языка: автореф. дис. на соискание научн. степени докт. пед. наук / М.Р. Львова. – М., 1993. – 30 с.
16. Львов М.Р. Речь младших школьников и пути ее развития: [монография] / М. Р. Львов. – М. : Просвещение, 1975. – 176 с.
17. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. І. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2000. – 264 с.
18. Плиско К. М. Лінгводидактичні основи організації навчання української мови в загальноосвітній школі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.02 / К.М. Плиско. – К., 1997. – 38 с.
19. Пономарьова К.І. Збагачення словникового запасу молодших школярів синонімами як засіб увиразнення мовлення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / К.І. Пономарьова. – К., 2002. – 20 с.
20. Попова Л.Б. Методика формирования лексических понятий у учащихся начальных классов (на матер. укр. яз.): автореф. дис. на соискание ученой степ. канд. пед. наук: спец. 13.00.02. / Попова Л.Б. – Киев; Гос. пед. ин-т им. А. М. Горького, 1990. – 24 с.
21. Потоцкая Т.Ф. Словообразовательная работа как средство обогащения лексического запаса младших школьников (на материале украинского языка): автореф. дис. на соискание ученой степ. канд. пед. наук: спец. 13.00.02. / Т.Ф. Потоцкая. – К., 1985. – 24 с.
22. Програма з української мови. Система розвивального навчання Ельконіна – Давидова. 1-4 класи. – Харків: «Незалежний науково-методичний центр», 2012. – 32 с.
23. Пронина Е.П. Структурно-семантический принцип и его реализация в школьном преподавании русского (родного) языка: автореф. дис. на соискание ученой степ. доктора пед. наук / Е.П. Пронина. – М., 1991. – 31 с.
24. Рамзаева Т.Г. Взаимосвязь лексики, словообразования и грамматики как методологическая основа обучения младших школьников русскому языку: автореф. дис. на соискание ученой степ. доктора пед. наук / Т.Г. Рамзаева. – Л., 1974. – 431 с.
25. Сіранчук Н.М. Розвиток образного мовлення молодших школярів у процесі навчання української мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Н.М. Сіранчук. – К., 2008. – 20 с.
26. Собко В.А. Формирование у учащихся начальных классов умений составить тесты описания: автореф. дис. на соискание ученой степ. канд. пед. наук: спец. 13.00.02. / В.А. Собко. – Киев; Гос. пед. ин-т им. А.М. Горького, 1989. – 25 с.
27. Соловец Л.О. Робота над фразеологізмами як засіб формування культури спілкування молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Л.О. Соловец. – К., 2004. – 20 с.
28. Ушакова О.С. Речевое воспитание в дошкольном детстве. Развитие связной речи: автореф. дис. на соискание ученой степ. доктора пед. наук / О.С. Ушакова. – М., 1996, – 40 с.
29. Федоренко Л. Закономерности усвоения родной речи: [монография] / Л. Федоренко. – М. : Просвещение, 1984. – 160 с.
30. Чепелюк Н.І. Збагачення словникового запасу учнів початкових класів дієслівними формами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02. / Н.І. Чепелюк; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. – О., 2001. – 20 с.